

RUSÇANIN KONUŞMA DİLİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

STRUCTURAL FEATURES OF COLLOQUIAL RUSSIAN

Leyla Çiğdem DALKILIÇ

Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
ldalkilic@ankara.edu.tr

Öz

Dil sadece bir iletişim aracı değil aynı zamanda o dili konuşan toplumların düşünüş ve dünyayı algılayış biçimlerini anlamamızı sağlayan en temel araçtır. Dil toplumsal olmasının yanı sıra bireysel bir özellik de sergilemektedir. Dilin bu bireysel yönü en çok bireylerin her bir konuşma eylemi sırasında ortaya çıkmaktadır. Her bir bireyin dili kullanımı kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Konuşma dili, kullanımı sırasında diller arası ifade farklılığını en etkili biçimde ortaya koyan bir dil türüdür. Bu çalışmada, her dilde olduğu gibi farklı dil araçlarıyla aktarılabilen ve biçembilim çerçevesinde incelenen, konuşma stili olarak da adlandırılan Rusçanın konuşma dilinin dilde ne şekilde ortaya çıktığı ve hangi yapısal ve ifadesel özelliklere sahip olduğu ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, Rusçayı yabancı bir dil olarak öğrenenlerin dilin konuşma stilini iyi anlamalarını sağlamak, konuşma stilinde kullanılan dil araçlarını tanıtmak, Rusçanın konuşma dilinin yazı dilinden nasıl ayrılabilceğini sergilemek, böylelikle dili doğru bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmak ve konuşma stilinin yapısal özellikleri ortaya koymaktır.

Abstract

Language is not only a communication tool, but also the most fundamental instrument, which helps us to understand the way of thinking and the perception of the worldview of the societies speaking that language. Although language is a social phenomenon, it also shows an individual character. The individual aspect of the language most often arises during each speaking action of individuals. Spoken language is a type of language that most effectively expresses language differences between the language types. This study aims to discuss how Russian spoken language can be expressed by means of different language tools within the frame of stylistics, how it appears in the language system, and which structural and expressive features it comprises. This study intends to enable those who learn Russian as a foreign language to understand the spoken language well, and to introduce the language tools used in Russian spoken language, to demonstrate how Russian spoken language can be separated from the written language, thus to help them to use the language correctly, and to reveal the structural features of its speech style.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 26 Şubat 2017
Kabul edildiği tarih: 19 Mart 2017
Yayınlanma tarihi: 21 Haziran 2017

Article Info

Date submitted: 26 February 2017
Date accepted: 19 March 2017
Date published: 21 June 2017

Anahtar sözcükler

Rusça; Biçembilim; Konuşma Dili;
Dilde Ekonomi İlkesi

Keywords:

Russian; Stylistics; Colloquial Speech;
Economy Principle in Language

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001506

Giriş

Sadece bir iletişim aracı olmayan aynı zamanda o dili konuşan toplumların kültürünü, düşünüş ve dünyayı algılayış biçimlerini anlamamızı sağlayan çok boyutlu bir araç olan dil, insanların duygu ve düşüncelerini aktarmada kullandıkları en temel araçtır. Kişinin kendini en doğru ve etkili bir biçimde ifade etmek istemesi, dilin kendi yapısı içerisinde çok farklı biçimlerde gelişme göstermesine yol açmıştır. Sözlü ve yazılı olarak iki temel sınıfa ayırdığımız dil, toplumları var ederek diğer toplum ve kültürleri birbirinden ayırmakta ve eşsiz kılmaktadır. Konuşmacının ya da yazarın sözlü veya yazılı anlatımlarda dili, kendine özgü bir şekilde ve farklı açılardan kullanması *stili* veya daha geniş tabiri ile *üslubu* oluşturmaktadır. Bu kavram, üslup kelimesi ile ifade edilmesinin yanı sıra stil, tarz, biçem gibi farklı sözcüklerle de aktarılabilir.

Stil deyince akla, bir kişinin kıyafetleriyle oluşturduğu tarzdan tutun da bir kişinin konuşma şekli veya bir yazarın eserlerinde kullandığı kendine özgü anlatım tekniği gibi çok çeşitli olgular gelebilmektedir.

Günlük hayatta sıkça rastladığımız bu kavram, dilin iletişim işlevini üstelendiği bütün bireysel ve sosyal alanlar başta olmak üzere dilde ve edebiyatta bir ifade sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilin farklı açılardan kullanılması ve bu kullanım farklarının incelenmesi *üslup bilim*, *deyiş bilim*, *anlatımbilim*, *stilistik* olarak da adlandırılan, çalışmamızın bundan sonraki kısmında tarafımızca da kullanılacak olan *biçembilimi* doğurmuştur. Biçembilim, konuşma eyleminin çeşitli durumlar ve şartlar altında işlevsellik kazanmasıyla bağlantılı olarak dilin birimlerinin ve kategorilerinin kullanım özelliklerini yazı dili yani edebi dil çerçevesinde inceleyen dilbilimin bir koludur. Dilbilimin alt dallarından bir tanesini oluşturan biçembilim, günlük konuşma dili, bilim dili, basın-yayın dili, resmi dil¹ gibi çeşitli söylem ve metinler yaratan dil kullanım farklılıklarını ve bu çerçevede her bir alana ilişkin ortaya çıkan stil farklılıklarını incelemektedir. Bunun yanında, edebi dilin tarihini ve günümüzde kullanıldığı şekliyle işlev ve stil açısından dilde meydana gelen değişimleri de ele almaktadır. Bu açıdan biçembilim, dilin iletişim araçlarını inceleyen ve farklı iletişim ortamlarına bağlı olarak bunların dildeki işlevlerini ele alan bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı içerisinde önemli olan, dilde zenginlik gösteren birçok çeşitli dil araçlarının işlev alanları ile bu araçların işlev gösterdikleri alana en uygun şekilde kullanımlarını saptayıp belirlemektedir.

Gelişim süreci içerisinde biçembilimin farklı alt dallarda ilerleme göstermesiyle birlikte dilbilim çerçevesinde bu bilim dalına ilişkin çok çeşitli tanımlamalar bulunmakta, genel kabul görmüş tek bir tanım bulunmamaktadır. Biçembilim, bazen *dilin etkili anlatım araçlarına* ilişkin bir bilim dalı olarak tanımlanmakta bazen de içerisinde barındırdığı *işlevsel stillerle* (basın yayın dili, konuşma dili, bilim dili, resmi dil, edebi dil) ilişkili bir bilim dalı olduğu ifade edilmektedir (Çalışkan 36-37; Kojina, Duskaeva ve Salimovski 34; Skvortsov 95; Vinokur 223). Genel olarak bakıldığında her iki tanım doğru olmakla birlikte ayrı ayrı ele alındığında bu tanımlar biçembilim için yetersiz kalmaktadır. Birinci tanımda biçembilim, dilin konuşmadaki kullanımını, metinde kullanılan dilin stilistik yapısını yani biçembilimin işlevsel yönünü yok saymaktadır, biçembilim bir nevi dilde etkili sözlerin kullanımını inceleyen bilim dalı olarak görülmektedir. Dilin

¹ Burada günlük konuşma dili, bilim dili, basın-yayın dili olarak ifade edilen terimler konuşma stili, bilim stili vb. 'stil' kelimesi ile de ifade edilebilmekte, Rus dilbilimi için her iki kullanımda anlam açısından eş değer sayılmaktadır.

işlevsel stillerine ilişkin ikinci yapılan tanımlamaya baktığımızda ise, biçembilim sadece yazı dili, konuşma dili gibi dilin işlevsel yönünü ele almakta ancak dilin etkili iletişim araçlarını yok saymaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında söylemlerin içeriği, özellikleri, amacı, iletişimin alanı da dahil edilerek biçembilimi, dili hem ifadede kullanılan etkili dil araçlarını hem de bunları dildeki kullanım özellikleri ve işlevleri içerisinde inceleyen bir bilim dalı olarak bir bütün şeklinde ele almak daha uygun olacaktır. XX. yüzyılın ikinci yarısında Rus dilbiliminde biçembilimin temel araştırma alanının edebi dil incelemelerinden çok öteye geçmesiyle birlikte dilin biçemsel özellikleri çeşitli açılardan ele alınmış ve biçembilimin yapısı beş temel alan içerisinde incelenmeye başlanmıştır. Bunlar sırasıyla 1) yapısal biçembilim, 2) işlevsel biçembilim, 3) edebi biçembilim, 4) metin biçembilim ve 5) uygulamalı biçembilim olarak ayrılmaktadır.

İşlevsel Biçembilim

Biçembilim içerisinde en çok gelişim gösteren ve üzerine araştırmalar yapılan alanı işlevsel biçembilim oluşturmaktadır. İletişimin amaç ve görevlerine bağlı olarak ortaya çıkan dilin biçemsel özellikleri, iletişimin içeriği, belirli bir sosyal alanda farklı durumlara bağlı olarak gelişen iletişim özellikleri ile bu iletişim özelliklerinin meydana geldiği düşünce şekli ile ilgilenir (Belçikov 37, Markova 11-12; Kojina, Duskaeva ve Salimovski 124; Romanova ve Filippov 76). Bu bağlamda, işlevsel biçembilim dilin yapısıyla değil, dilin kullanım özellikleri ve konuşma esnasında ortaya çıkan işleviyle ilgilenir. Örneğin, farklı yapılarda oluşturulan fakat ikisi de emir kipi anlamlarına sahip *стой!* ve *стоять!* ifadelerinin dildeki işlev ve etkileri inceler. Çağdaş biçembilimin ana dallarından biri olarak kabul edilen işlevsel biçembilimin ortaya çıkması, XX. yüzyılda biçembilimin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, dildeki ifade kaynaklarının zenginleşmesi, bir kelimenin birçok biçemsel özellik aktarma niteliğine sahip olması da işlevsel stillerin oluşumunu hızlandırmıştır.

Dilin biçemsel özellikleri kullanım alanlarına göre ortaya çıkmakta ve bu doğrultuda şekil almaktadır. Rusçada dilin kullanım alanları bilim stili, resmi stil, basın-yayın stili, konuşma stili, edebi stil olmak genel olarak beşe ayrılmaktadır² (Belçikov 38-44; Markova 200; Rozendal 17-18). Her bir stil dilin kullanıldığı alana göre adlandırılmıştır. Temel alanlar kendi içinde farklı alt dallara ayrılarak çeşitlilik

² Bazı çalışmalarda Rus dilinin kullanım alanlarına kilise dili de katılarak altıya ayrılmaktadır (N.N. Romanova, A.V. Filippivna. *Stilistika i stili*. Moskva: Filinta, 2009; M.N. Kojina, L.R. Duskaeva, V.A. Salimovski. *Stilistika russkogo yazıka*. Moskva: Flinta-Nauka, 2014). Bu çalışmada dilin kullanım alanları beş temel alan çerçevesinde ele alınmaktadır.

göstermektedir. Temel alanlardan ayrılarak ortaya çıkan alt dalların saptanabilmesi, diğer temel alanlara ait alt dallardan ayırt edilebilmesi, temel alanların stilistik özelliklerinin belirlenmesi ile mümkündür. Her biri kendine has özelliklere sahip temel alanlar, bu sayede kolaylıkla anlaşılabilen, iletişimin hangi alanda gerçekleştirildiği belirlenebilmektedir. Bu doğrultuda dilin doğru kullanımına ilişkin önemli bir avantaj elde edilmektedir. Özellikle de eğitim sürecinde eğitimci her bir temel alan için belirlenen özellikler sayesinde öğrenciye dil eğitimi en doğru şekilde verebilme olanağına sahip olmaktadır. İşlevsel stillerin sahip oldukları stilistik özellikler, dilin kullanıldığı alan doğrultusunda yaygınlık gösteren dil araçları ile dilin kullanım özellikleri olmak üzere ele alınmaktadır. Ancak dil araçları çeşitli stil alanlarında farklı şekillerde kullanılabilirdiğinden dil araçları başlı başına dildeki temel biçimsel alanları belirlemek için yeterli olmayabilmektedir. Bu nedenle dilin stillerine ilişkin kullanılan dil araçlarının yanı sıra, dil stiline işlevsel anlamda ne gibi niteliklere sahip olduğu, iletişimdeki rolü, amaç ve görevleri, kullanım alanına bağlı olarak dil araçlarının nasıl ve ne şekilde kullanıldığı gibi daha spesifik özelliklerin de açığa çıkarılması gerekmektedir.

Bu çalışmada belirli bir iletişim ortamında iletişimin amaçlarına ya da sahip olduğu görevlere bağlı olarak dilin işlevselliğine ilişkin özellikleri, işlevsel stilleri ve çeşitlerini inceleyen işlevsel biçembilimin bir alanı olan *konuşma stiline*, diğer bir deyişle *konuşma dilinin*, Rus dilinde ne şekilde ortaya çıktığı, ifadede hangi özelliklere sahip olduğu incelenecektir. Rusçada, dildeki bir anlam tıpkı Türkçede olduğu gibi farklı dil araçlarıyla aktarılabildiği gibi bu dil araçlarının kullanımı ve bunların yapısal özellikleri yazı dilinden farklılık sergileyebilmektedir. Burada önemli olan dilde bir ifadenin iletişimde kullanılan birçok araçtan en çok hangisinin durum, ortam, koşul gibi etkenler açısından uygun olduğu ve daha çok tercih edildiğinin saptanabilmesi ve bu doğrultuda bu araçların dilde kullanımının iyi anlaşılmasıdır. Bu çalışmanın amacı, Rusçayı yabancı bir dil olarak öğrenenlerin dilin konuşma stilini iyi anlamalarını sağlamak, konuşma stiline kullanılan dil araçlarını tanıtmak, Rusçanın konuşma stiline yazı stiline nasıl ayrılacağını sergilemek, böylelikle dili doğru kullanmalarına yardımcı olmak ve konuşma stiline yapısal özelliklerini ortaya koymaktır.

Rus Dilinde Konuşma Stili ve Özellikleri

Rus dilbiliminde konuşma stili kavramına farklı açılardan yaklaşılmaktadır. Konuşma dilinin ayrı bir stil mi yoksa yazılı dilin bir türü mü olarak ele alınacağı konusunda çeşitli çalışmalarda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. M.N. Kojina, L.R.

Duskaeva, B.A. Salimovski gibi dilbilimciler konuşma stilini işlevsel stilin bir dalı olarak görürken (Kojina, Duskaeva ve Salimovski 432-434), E.A. Zemskaya, M.V. Panov gibi dilbilimciler ise, konuşma stiline bir stil yani özel bir dil olmadığını, yalnızca resmîyetten uzak, samimi ortamlarda ve çoğunlukla sözlü olarak kullanılan, konuşma dilinin bir özel türü olduğunu savunmaktadırlar (Zemskaya 2-21, Panov 103-136). Konuşma dili, sözlüklerle ve kaynak kitaplarla sabitlenmiş; televizyon, radyo, eğitim gibi alanlarda kullanılan resmi bir ifade özelliğine sahip yazı dilinin tam tersi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, bazı dilbilimciler, konuşma dilini edebi yani yazı dilinin içerisinde yazılı dilden ayrılan bir sistem olarak görmektedirler. Bu çalışmada ise, konuşma stili M.N. Kojina, L.R. Duskaeva, V.A. Salimosvki gibi dilbilimcilerin kabul ettiği gibi basın-yayın dili, bilim dili gibi stil türlerinin yanı sıra işlevsel stilin bir çeşidi olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, yukarıda da belirtildiği gibi, konuşma stiline, norm olarak kabul edilen, stabil ve değişmez kurallara sahip olan yazılı dilden ayrılabilmesidir. Her şeyden önce konuşma stili, kendisinin diğer işlevsel stillerden ayırt edilmesini sağlayan, günlük hayatta sıkça kullanılan ifadeler, kelimeler gibi kendine özgü stilistik özelliklere sahiptir. Diğer bir deyişle, başta ifadede kullanılan kelimelerin seçimi ve ifade biçimi ile kendisine has bazı kullanım özelliklerine sahiptir. Bunun yanı sıra, konuşma stili içerisinde ele alınan konuşma dilinde kural dışı kullanımlar olabildiği gibi, bu kural dışı kullanımlar kişiden kişiye farklılık da gösterebilmektedir. Belirtilen sebeplerden ötürü, konuşma dili bu çalışmada ayrı bir stil türü olarak kabul edilmekte ve bu çerçevede ele alınmaktadır.

Konuşma stili ya da konuşma dili her şeyden önce resmîyetten uzak serbest bir tarzda, belirli herhangi bir konu olmakla birlikte daha çok günlük konuları içeren iletişim durumlarını kapsamaktadır. Konuşmayı gerçekleştiren bireyler arasındaki samimiyet konuşma stiline ortaya çıkmasındaki temel şartlardan bir tanesidir. İçerisinde resmîyet barındıran kimi yazılı stiller ile konuşma stili arasındaki fark iletişimin kimler arasında, nerede ve hangi alanlarda geçtiği ile ilintilidir. Bireyler arasında samimi ilişkilerin bulunması konuşma stiline belirgin bir şekilde kendisini gösterirken, bireyler arasında samimiyetten uzak ya da görgü kurallarına uyulmasını gerektiren veya resmîyet arz eden ilişkilerin bulunması diğer yazılı stillerin kullanımını gerektirmektedir. Bu ayrıma karşılık, konuşma dili ile yazılı, resmi dilin iç içe geçtiği durumlara da rastlanabilir. Bunlara, doktor ve hasta arasındaki konuşma, görgü kuralları çerçevesinde birbirini tanımayan iki kişinin yoldaki diyalogları örnek olarak verilebilir (Kırlova 287). Bu ve benzeri durumlarda iletişimin şekli, - kişiler arasındaki belirli bir mesafeyi korumak ya da daha samimi

bir yaklaşım göstermek - tamamen kişilere bağlı olup, bu doğrultuda şekillenmektedir. Konuşma dilinin en büyük özelliği önceden planlanmadan, herhangi bir ön hazırlık olmadan kendiliğinden ve genel olarak diyalog şeklinde gerçekleşmesidir. Birincil işlevsel özellikleri arasında iletişim, bilgi aktarımı ve iletişim anında dinleyicide belirli bir etki bırakma özellikleri yer almaktadır. Konuşma dili için arkadaşlar arası sohbetler, telefon konuşmaları gibi sözlü iletişim biçimi oldukça yaygındır. Buna karşılık, hayatımıza giren internet, telefon gibi teknolojik gelişmelerle birlikte, konuşma dili sözlü iletişimin dışında yazılı iletişimde de karşımıza çıkabilmektedir. İnternet ortamlarındaki yazışmalar, elektronik posta iletileri, cep telefonları aracılığıyla gönderilen bildirilerde konuşma stilinin yansımaları sıklıkla gözlemlenebilmektedir.

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında Rus dilinde konuşma stiline özgü özellikler, bu özelliklerin yazılı dilden ne şekilde ayrıldığı açıklamaları ve örnekli anlatımlarıyla sırasıyla verilmektedir.

Konuşma Stilinin Özellikleri

Dil eğitiminde öğrencinin, öğrendiği dilin sadece dil bilgisini iyi bir şekilde kavraması, dili iyi ve doğru bir şekilde öğrenmesi ve kullanması için yeterli değildir. Teoride kurallarına uygun bir biçimde öğrenilen dil, uygulamada tamamen farklı özellikler sergileyebilmektedir. Öğrenci bu durumu en iyi, o dili sözlü olarak ifade etmeye başladığında ya da duyduklarını anlamaya çalıştığında fark etmektedir. Konuşma dili yazı diline oranla çok daha hızlı bir gelişme ve değişme süreci içerisindedir. Bu değişme kısa anlatım, çeşitli vurgulama istekleri gibi ruhsal nedenlerin yanında, söyleyişten ileri gelen etkenleri de barındırmaktadır (Aksan 85). Yazı dili ile konuşma dili arasında her zaman ufak tefek farklar bulunmaktadır. Bu durum, tıpkı teoride öğretilen dilin, uygulamada farklılık göstermesine benzemektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Rusçanın konuşma dilinin özellikleri ve yazı diline oranla ortaya koyduğu çeşitlilikler ayrılan alt dallarla birlikte toplamda altı farklı başlık altında örneklerle sunulmaktadır.

1) Tercih edilen sözcükler: Konuşma diline ait metinlerde, diyaloglarda vs. çeşitli sözcük türleri kullanılmaktadır. Kullanılan sözcükler ağırlıklı olarak günlük dilde yer alan yansız ya da doğal olarak adlandırılan birimleri (*идти, больница, учитель, видеть*) oluşturmaktadır. Konuşma stiline yazı diline ait sözcüklere de rastlanabilir, ancak konuşma stilinin özelliğini konuşmada sıkça karşılaşılan ifadeler (*привет, здорово, класс, сунер*) ile argo, jargon gibi standardın dışında yer alan ifadeler (*ляпнуть, сдохнуть, быдло, задиря*) oluşturmaktadır. Tercih edilen

sözcük türü açısından, bilim stili, basın-yayın stili, resmi-iş stili ile karşılaştırıldığında fiiller kelimele oranla daha çok kullanılır. Fiillerin çekimli hali ve mastar kullanımları konuşma dilinde geniş bir yer kaplamaktadır. Stilistik açıdan sıfat-fiil ve zarf-fiil yapıları daha çok yazı dilinde tercih edilmelerine rağmen, sıfat görevi gören sıfat-fiil yapılarına da rastlanabilmektedir³, bu da teoride öğretilen bu bilginin aslında uygulamada her zaman değişebileceğini gösteren açık bir örnektir.

2) Dilde ekonomi: Dilin düşünce ve toplumla iç içe olması ona belirli bir dinamizm katmaktadır. Sürekli olarak gelişen bu hareket içerisinde dil belirli kural ve yöntemler dahilinde olmayan değişikliklere maruz kalmaktadır. Dilde yaşanan bu değişiklikler dili kullanan bireylerin bildirişim gereksinimleri sonucu ortaya çıkmaktadırlar (Martinet 197). Fransız dilbilimci A. Martinet, çoğu alanda olduğu gibi insanların dilsel oluşumlarda da en az çaba harcıyarak amaçlarına ulaşma eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Martinet 202). En az çaba ilkesi, “*konuşma sırasında zamandan ve emekten tasarruf ederek kolaylık sağlamak amacıyla ses düşmesi, ses benzeşmesi, ses ve hece kaynaşması gibi olaylara yol açılan kural*” olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 84). En az çaba ilkesi, açıklamada belirtildiği gibi, sadece ses olayları çerçevesinde gerçekleşen bir kural olmamakla birlikte, yazı dilinin pek çok biçiminde kendini göstermektedir. Söylenmek isteneni en kısa yoldan, gereksiz kullanımlardan kaçınarak vermenin esas olduğu dilde ekonomi ilkesi konuşma stiline bilhassa karşımıza çıkmaktadır. İletişimde gereksiz birimlere yer verilmez çünkü “*bildirişim kuramsal olarak maliyet esasına dayanmaktadır ve konuşmacı dinleyiciyi gereksiz zihinsel çabaya sokmamak durumdadır*” (Doğan 197). Bu durumu aşağıda verilen iki diyalogu inceleyerek ortaya koymaya çalışalım:

³ Örnekler Rusçanın Ulusal Derlemi sitesinin sözlü konuşma alt derleminden seçilmiştir (<http://ruscorpora.ru/>): 1) Хотя во взгляде есть что-то **завораживающее** / под стать песням! [Александр Филатов. Радиопрограмма «Полнолуние», посвященная авторской песне Е. Болдыревой, «Радио-Пик», Иркутск // Интернет, 2000-2004]; 2) Сообщать о **случившихся или совершающихся преступлениях** / мне кажется / конечно / надо. [Беседа в Новосибирске // Фонд «Общественное мнение», 2003; 3) [Ведущий, муж] Там же есть такая студия "Московские окна" / **занимающаяся** записью именно авторской песни. [Александр Филатов. Радиопрограмма «Полнолуние», посвященная авторской песне Е. Болдыревой, «Радио-Пик», Иркутск // Интернет, 2000-2004]; 4) [Ведущий, муж] Так что сразу перестаёшь верить всем **ходящим** о ней легендам. [Александр Филатов. Радиопрограмма «Полнолуние», посвященная авторской песне Е. Болдыревой, «Радио-Пик», Иркутск // Интернет, 2000-2004]. Bundan sonra benzeri formatta verilen örneklendirmeler de yine aynı kaynaktan alınmıştır. Diğer cümlelerde ise kendi örneklerimiz sunulmuştur.

Diyalog 1

- Ты знаешь, мне вчера звонил Андрей.
- Да? А что он хотел?
- Он собирается переехать сюда.
- Правда? Какова этому причина?
- Он сказал, что он будет учиться в Московском государственном университете международных отношений.
- Где он собирается жить?
- Он говорит, что он снял квартиру в Горьковском районе.
- Это здорово!

Diyalog 2

- Прикинь, мне вчера звонил Андерей
- Да? и что?
- Сюда собирается.
- Да ладно! Вот как? А зачем?
- Он сказал, будет учиться в МГИМО
- А где жить будет?
- Говорит, квартиру снял на Горьковке
- Ну что ж, здорово!

Yukarıda verilen diyaloglarda da görüleceği üzere, birinci diyalog yazı diline uygun bir biçimde yazılmıştır ancak ifade açısından yapay, gerçeklikten uzak bir hava taşımaktadır. İki arkadaş arasında geçen konuşma samimiyetten uzak, ifade açısından zayıf kalmaktadır. İkinci diyalogda ise, daha samimi söylemlerin yer alması, bunların resmiyetten uzak oluşları ve ifadelerin kısalığı iki arkadaşın iletişimde gerçekte nasıl olduklarını yansıtmaktadır.

İletişimde zamandan tasarruf, dilin tekrardan hoşlanmayışı, en az çabayla bildirişimi gerçekleştirme, dilde ekonomi gibi nedenler, anlatım kısalığına yol açmaktadır. Dilde ekonomi ilkesini uygulamanın pek çok yolu bulunmaktadır. Bunlar dilde ifadenin yapısının değişmesi biçiminde olabileceği gibi konuşmacının söylem için gerekli olan kelimeyi bulamadığı durumlarda en az çaba sarf ederek

düşünsel açıdan kendisine yardımcı olan yapıları seçmesiyle de gerçekleşebilmektedir. Yapısal açıdan dilde sıkça rastlanan dilde ekonomi biçimleri arasında ses olayları, tekleşim, eksiltili ve bağlaçsız cümleler ile yardımcı sözcükleri görebiliriz.

a) Ses olayları:

1) İki sesli harf arasındaki sessiz harfin düşmesi: *будешь* [буиш], *находимся* [нахоимся], *видит* [виит], *ходит* [хоит], *наверно* [наэрнъ], *тебя* [т'иа] vb. Bu ve benzeri kullanımlarda yan yana gelen iki sesli harften ilki biraz daha vurgulu söylenir, hızlı telaffuzla arada kaybolan sessiz harf de böylece aranmaz. Teoride, yukarıda gösterildiği biçimde, ilk şekliyle bu ifadeleri öğrenen öğrenci, parantez içerisinde verildiği şekliyle telaffuz edilen sözcükleri ilk kez duyduğunda anlamakta zorlanabilmekte, öğrendikleriyle bağdaştırmakta güçlük çekmektedir. Sessiz harf düşmelerine ilişkin kullanımları aşağıdaki örnek cümlelerde daha belirgin bir şekilde gözlemlemek mümkündür:

Ты [буишь] сун?

Итак, мы с вами [нахоимя] в так называемом старом городе...

Вот и мы [виим] прекрасный пейзаж

Наш Витка [хоит] в третий класс

2) Sözcükteki sessiz harflerden bir tanesinin telaffuz edilmemesi: *сколькo* [скока], *когда* [када], *тогда* [тада], *никогда*[никада], *солнце*[сонце], *поздно* [позно]⁴ vb.;

3) Sesli harflerin eksiltilmesi: *пожалуйста* [пажалста], *здравствуйте* [здрас'ти], *десять*[дес'т'], *пять* [п'т']⁵;

4) Sözcüklerin telaffuzlarının bireylere göre farklılık gösterebilmesi: *говорит* [гаварит / гарит / , гъвр'ит / гър'ит / гър'т / гът]⁶(Markova 23);

⁴ Örnekler: Галя, жен] Ну думаю/ если я ещё просто/ блин/ с Купавны поеду/ я тоже с ко... вообще там/ блин/ [смех] вырублюсь где-нибудь. Вот. [Ника, жен] Ну на следующей неделе хочешь/ если **када** там/ посмотрим на время. А следующая неделя длинная. [Галя, жен] Я думаю/ что... [Ника, жен] Ну/ там посмотрим. [Галя, жен] Там ещё по парам/ да/ посмотрим/ чтобы... [Телефонный разговор подруг // Из коллекции НКРЯ, 2015]; Степан Максимович, муж] Погорельцам бесплатно лес давали/ **скока** надо/ **стоко** брали. [Рассказ об истории семьи и города Астаны // Из коллекции Казахстанского филиала МГУ, 2012]

⁵ [Ирина, жен] Ну и я вам дозвонилась / плана никакого не было / вот у меня стоит табличка / вот я к вам пришла / села и говорю / **здрассте** / хочу поехать во Францию. [Тренинг туристической фирмы // Из коллекции НКРЯ, 2007]

⁶ [Владислав Третьяк, муж] И он **гарит** / «Ну / приходи / конечно / покажу». [Облака над Кемерово. Д/ф из цикла «Письма из провинции» (ТК «Культура») // ТК «Культура», 2009]

b) Tekleşim: Konuşma dilinde iki kelimedenden oluşan ifadelerin tek bir sözcük ile aktarımını yağındır: минералька (минеральная вода), сгущёнка (сгущённое молоко), публичка (публичная библиотека), зачётка (зачётная книжка), Санкт-Петербург (Питер) vb. Bunun dışında dilde tekleşim, nesnenin tam adının ifade edilmesi yerine baş harflerinden oluşan kısaltmaların kullanımında da yağındır: МГИМО (московский государственный университет международных отношений), ООН (Организация Объединённых Наций):

1) [Валерий Дьяченко, муж, 50] Они не знают / что такое **Пушкинский и Третьяковка***. [Русский Прованс (Плёт). Д/ф из цикла «Письма из провинции» (ТК «Культура») // ТК «Культура», 2008]

***Пушкинский музей и Третьяковская галерея**

2) [Андрей, муж, 32] Если пойдешь назад, то упрешься в Лиговку, но это вообще как бы. Если пойдешь налево, то э... ну, вот, допустим, по Марата, ну или по какой-нибудь там Коломенской — не важно — всё равно ты упрешься в... в общем, очень скоро интересное место кончатся и потом там уже тоскливые места: конец Марата, Звенигородская, ну [нрзб] там **ТЮЗ*** как бы, в общем к **ТЮЗу** придешь. Там, как бы, **Техноложка***, ну это, как бы, ну, то же. Вот. Поэтому остается один путь — туда. Идти, как бы, прямо. [Беседа о прогулках по Петербургу // Из материалов Санкт-Петербургского университета, 2001]

***ТЮЗ: Театр юного зрителя**

***Техноложка: Технологический институт**

c) Eksiltili cümleler: Cümle oluşumunda gerekli olan temel öğelerden birinin olmadan kurulabildiği cümlelerdir. Cümlede gerekli olan öğenin kullanılmaması konuşmanın akışından anlaşıldığından ötürü ifadede bu ve benzeri cümlelere yer verilmesi dilin dinamik bir şekilde kullanımını sağladığı gibi söyleme resmi olmayan bir hava da kazandırmaktadır. Eksiltili cümlelerde eylemi yerine getiren kişiler yani özne belirtilmeyebilir: *Вчера ходили в музей? (вы, они?)*. Tekrardan kaçınmak ve dilde en az çaba ilkesi doğrultusunda eylemin kendisi ifade edilmeyebilir: *Вчера ходили в музей, а они – в кино*. Konuşma esnasında el, kol hareketleri gibi çeşitli jest ve mimiklerle belirtmek istenen nesne dile getirilmeden ifade edilebilir: *дай мне [(телефон)], передай пожалуйста [(соль)]*. Yine çeşitli durumlarda konuşmanın gelişinden tam olarak ifade edilmese de belirtmek istenen sözcük anlaşılabilir. Örneğin, markette alışveriş yapan ve meyve

suyu reyonunda bulunan iki kişiden birinin diğerine: *давай лучше апельсиновый [сок] купим, он вкуснее*; arkadaşlar arasında çay kahve içimi sırasında birinin ötekine: *я всегда без сахара пью [я всегда пью чай без сахара]*; dondurma reyonunda müşterinin satıcıya: *мне, два [мореженого] в стаканчике пожалуйста*, giyim mağazasında ya da ayakkabı reyonunda gezen bir kız arkadaşın diğerine *вот это отличная [кофта]*; *вон смотри те красные [туфли] красивые*; yine bir giyim mağazasında ya da ayakkabı reyonundaki satıcının müşteriye *вам какой размер? [платья, обуви]* gibi ifadeleri durum odaklı olduklarından, kelimeler tam olarak dile getirilmese de anlaşmayı sağlamaktadır. Bu ve benzeri kullanımlar dilde ekonomi ilkesini en belirgin şekilde yansıtan konuşma dili kullanımlarıdır.

d) Bağlaçsız cümleler: Cümle içerisinde bağlaç olmadan tümce yapımı Rusçada konuşma dilinde sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bu tip cümleler dilde en az çaba ilkesini yansıttığı gibi, söylemde zamandan tasarruf yapılmasını sağlamaktadır: *Он не придёт – поздно* [(он не придет [к нам], потому что уже поздно)]; *Он говорит, никого не видел* [(он говорит, что никого не видел)]; *где деньги – на стол положила* [(где деньги, которые [я] положила на стол)]; *Как доедешь, позвони* [(Как только доедешь)]; vb. Bu ve benzeri cümlelerde bağlaç açık bir şekilde kullanılmadığından ötürü iletilmek istenen durum söylemde anlam kazanmaktadır. Bu durum özellikle de koşul ve zaman olmak üzere iki bağlaç alabilen cümleler için geçerlidir. *Будешь дома – звони*; *Будет в Москве – сообщи* gibi bağlacı belli olmayan ifadelerin anlamları duruma göre belirginlik kazanır. Durum odaklı olarak anlam kazanan bu cümleler de bir koşuldaki bahsedilebileceği gibi *Если будешь дома, звони* (evde olacak olursan, ara); *Если будет в Москве, сообщи* (Moskova'ya gelecek olursa haber ver); bir zaman ilişkisinden de bahsedilebilir: *Когда будешь дома, звони* (Evde olduğunda (eve vardığında) ara); *Когда будет в Москве, сообщи* (Moskova'da olduğu/ olacağı zaman, bana haber ver).

Bildirişim esnasında dilde yaşanan yapısal değişimlerin yanı sıra, yukarıda da belirttiğimiz üzere, konuşmacı en az çabayla iletişimi gerçekleştirmek istemektedir. En az çaba ile iletişim durumu özellikle de konuşmacı, ifadesi için gerekli sözcüğü bulamadığı durumlarda o sözcüğün yerine geçebilecek yardımcı ifadeler kullandığı zaman ortaya çıkabilmektedir. Rus dilinde de tıpkı Türkçedeki “şey” ifadesi gibi, madde, eşya, söz olay, iş, durum gibi kavramların yerine kullanılan belirsiz anlama sahip olan sözcükler kullanılmaktadır. Bunları dilde yardımcı sözcükler olarak adlandırabiliriz (Markova 28; Zemskaya 37).

e) Yardımcı sözcükler: Yardımcı sözcükler olarak adlandırılan *штука, дело, вещь, история* ifadeleri, konuşmacının bildirişim sürecinde iletişimin devam etmesine yardımcı olan ifadelerdir. Bazı durumlarda yardımcı sözcükler birbirlerinin yerine de kullanılabilirler⁷:

1) [Сергей Владимирович, муж] А тут они рисуют чего хотят / там пишут что хотят и / вот в начале года када повесили там всякие гадости гадости и как эти постепенно гадости / ээ к концу года начали складываться в какие-то целостные образы / пожелания там / «Максимка / там приходи» там / ну и так далее и так далее всякие записи там и прочее прочее. Вот. Ну это ладно. Это вот / ээ такая **штука** / ээ вот / а по поводу вот пересаживаний. Мы ж кажется вот с вами там говорили по поводу начинаний в конце года / и / мы щас вернёмся уже к этому / про / домашние задания всё / да? мы. [Дискуссия по педагогике // Из коллекции НКРЯ, 2005]

Burada konuşma dilinden aktarılan ifadede kullanılan “штука” sözcüğü yerine yardımcı diğer sözcükler de kullanılabileceği ve anlamın hiçbir şekilde bozulmayacağı görülebilir. Krş.: *такая вещь, такое дело, такая история...*

Dildeki yardımcı sözcüklere ilişkin olarak konuşma dilindeki kullanımlarına yönelik diğer örneklere bakacak olursak, konuşan kişinin yukarıda belirtilen yardımcı sözcükleri iletişim anında hemen hatırlayamadığı sözcüklerin yerine kullandığı, böylece iletişimdeki akıcılığı devam ettirdiği görülebilir.

2) Один мой умный знакомый сказал гениальную **вещь** /" Увидел толпу / отойди ". [Борис Гребенщиков. Пресс-конференция Б.Гребенщикова // Интернет, 2003]

Bu cümlede yardımcı kelime “вещь” yerine “söz, ifade” anlamına gelen “фраза” kelimesini kullanılabilirdi. Ancak konuşmacı bilişsel süreci boyunca cümle içerisinde gerekli ya da uygun sözcüğü arayıp bulmak yerine yardımcı sözcüklerden yararlanarak iletişim sürecindeki dinamizmi korumayı başarabilmiştir. Benzeri bir kullanım aşağıdaki örnekte de gözlemlenebilmektedir. Konuşmacı, söylemi çerçevesinde esas olarak dile getirmesi ön görülen “истина” sözcüğü yerine “штука” sözcüğünü kullanmaktadır.

⁷ Bu kısımda yer alan örnek cümlelerde Rusçanın Ulusal Derlemi sitesinin sözlü konuşma dili kısmından seçilmiştir. Bkz.: *Национальный корпус русского языка-устный корпус* <http://ruscorpora.ru/>

3) [Юрий Пивоваров, муж] А теперь/ раз уж они батюшке не служат/ чего ж мы будем на них работать? И недаром/ да/ вы помните/ что Пугачёв говорил/ что он Пётр Третий/ что он/ там/ хотел освободить крестьян/ да его за это и убили. И так далее/ и так далее. В этом же кроется вся эта **штука**. И вот ещё ужасная тема крепостного права/ которое довлекло русским умам...[Юрий Пивоваров. Русская история в зеркале русской мысли. Проект Academia (ГТРК Культура) (2010)]

Dildeki bu yardımcı kelimeler, ortaya konan söylem çerçevesinde gerekli olan kavramların seçimlerinin çabucak gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Konuşmacı sahip olduğu kelime hazinesi içerisinde yer alan birçok sözcükten birini seçip ayıklamak yerine, en az çaba ile ifadesinde kullanabileceği sözcüğü kolayca seçebilmektedir:

4) [Далхат Эдиев, муж] Перепись—**штука** дорогая/ поэтому в промежутке между переписями проводятся микропереписи/ которые охватывают только часть населения. [Далхат Эдиев. Арифметика населения. Проект Academia (ГТРК Культура) (2010)]

Burada “штука” ile kavrama getirilen açıklama, “деятельность, процесс, удовольствие” gibi sözcüklerle daha belirgin bir hale getirilebilmesine rağmen, konuşmacı “перепись - nüfus sayımını” “pahalı bir şey” olarak nitelendirmekle yetinmiştir. Benzeri örneklere dilde özellikle de konuşma dilinde sıklıkla rastlanmaktadır:

5) Я думаю / что наверное. Почему там какое-то молчание. Я не заметил нигде официальной реакции на эти события. Володя Восток **дело** тонкое / Китай не Япония. [Беседа в Петербурге // Фонд «Общественное мнение», 2001]

6) [Сухов, Анатолий Кузнецов] Я ещё в госпитале зарок себе дал / получу увольнительную и домой прямоком / никаких там историй. Двоих таких откопал / ничего... третий попался. Вытащил / а он меня ж за горло / бандит оказался. Вот **какая история**. Его свои ж зарыли / еле отбился. [Владимир Мотыль, Валентин Ежов, Рустам Ибрагимбеков, Марк Захаров. Белое солнце пустыни, к/ф (1969)]

Bu sözcükler bilişsel süreci hızlandırdıkları gibi ifadenin daha kolay meydana gelmesini böylece konuşmanın doğal akışının bozulmadan devam etmesini sağlamaktadırlar.

3) Adlandırıcılar: İletişimde bilişsel sürecin bilgi akışını kolaylaştırdığına tanık olduğumuz bir diğer durumda, dilde varlığın yerini tutan sözcüğün kullanılması yerine söz konusu kişi veya nesnenin işlevine göre adlandırılmasıdır. Dilde bu tip ifadeler fiil veya isim kullanımları ile birlikte görülebilir. Varlık ve varlığın sahip olduğu işlev arasındaki bağlantı ifadeyle orantılı olarak eylemin gerektirdiği ilgi zamirleri ile ifade edilir:

a) ilgi zamiri + fiil: Дай **чем** завязать // У тебя есть **во что** завернуть? // Не могу открыть бутылку. Есть **чем** открывать?

b) ilgi zamiri + isim: Пойдем **где** поликлиника // Посмотри **где** деньги // Приходи **когда** футбол

İlgi zamiri ve isim kullanımı ile oluşturulan cümlelerin anlamları, eksiltili cümle tipi sayılabilmekle birlikte anlamdaki bütünlük iletişimin gerçekleştiği yere, şartlara ve duruma göre netlik kazanmaktadır. Bu tip cümle yapıları bağımlı cümlelere benzemektedir ancak ana cümleyi yan cümleye bağlayan zamir çiftleri [(то (что); то (чем); там (где); тогда (когда)] olmadan kullanılırlar (Zemskaya 54-55). Varlıkları adlandırma özelliğine taşıyan bu kullanımın konuşma dilinde yaygın olmasında ve yer almasında iki etken vardır. Bunlar iletişimde akıcılık ve özlük olarak adlandırılabilir. Konuşmacı iletişimde akıcılığı sağlamak adına belirtmek istediği varlığı işlevsel özelliği ile ortaya koyarak konuşmasına ara vermeden devam edebilmektedir. Bunun yanı sıra, yine varlığın işlevsel özelliklerine dikkat çekerek birden fazla nesneyi adlandırmak yerine genel bir betimleme ile söylemek istediklerini ortaya koyabilmektedir. Bu da iletişimde kısa, öz ve anlaşılır olmasına yardımcı bir etken olarak ortaya çıkmaktadır: Приготовь там с чем в дорогу поедешь // Приготовь там одежду, обувь, книги, материалы к семинару, ноутбук и фотоапарат в дорогу

4) Sadeleşme (çekim dışı kullanımlar): Tüm diller analitik ve sentetik diller olmak üzere ikiye ayrılır. Rusça bükümlü yani çekimli diller grubuna girmektedir. Bu yapıdaki dillerde, çekim esnasında ve yeni kelimeler yapılırken sözcük kökleri çoğunlukla değişir ve bambaşka bir şekil alabilir. Ekler sözcüğün önüne, ortasına ya da sonuna getirilebilir. Bazı dillerde de sözcük kökü ile yeni sözcük veya sözcük çekimi arasında her zaman açık bir bağ yani ilgiyi gösteren bir belirti vardır. Sözcük

kökündeki asli sesler yeni türetilen sözcükte hep aynı biçimde kalırlar. Rusçada bir gramer anlamının ifade aracına bağlı olarak gramer yapısı bir kelime ile (*скажу, скажи vs.*) veya yardımcı fiil *быть* ve yardımcı sözcük *бы* aracılığıyla olmak üzere iki kelime yapısı (*буду говорить, говорил бы gb.*) ile belirtilebilir. Birinci durumdaki yapılar sentetik kelime formları, ikinci durumdaki yapılar ise analitik kelime formları olarak adlandırılır. Rusçada isimlerin son ek çekimleri ile edatların kullanıldığı sentetik kelime formları daha yaygındır. Ancak, konuşma dilinde, dilin yapısı içerisinde yaygın olan bu sentetik formlar, yerini analitik formlara bırakabilir. Analitik forma sahip dillerin başlıca örneklerinden bir tanesi de İngilizcedir (*I want to go to the museum, they need help vs.*). Analitik forma sahip dillerde kelimeler genel olarak değişmez, sözcüklerin gramer anlamları çeşitli edatlar, bağlaçlar, söz dizimi gibi araçlarla ifade edilir. Yukarıda da belirtildiği üzere, sentetik yapıda aktarılan çeşitli ifadelerin konuşma dilinde analitik yapıda aktarımlarına rastlanabilir. Buna dilde sadeleşme, yalınlaşma, çekimsizleşme gibi adlar verilebilir. Bu durum özellikle de ismin yalın hal kullanımları ile dildeki 'ki' bağlacının kullanımlarında görülebilir. Yazı dilinde ismin hal durumlarında çekimli olarak söylenmesi gereken ifadeler bu kuralın dışında tutularak yalın yani çekime uğramamış haliyle dile getirilebilir. Krş.:

- a) [№ 4, муж] А вообще / мы все как тот герой Мольера / который с удивлением обнаружил / что разговаривает прозой / вдруг узнаём / что всю свою жизнь читаем фантастику. Сначала русские народные **сказки / Пушкин**. Фантастика? [Дискуссия о научной фантастике // Интернет, 1986-1990]

Olması gereken:

.....Сначала русские народные **сказки Пушкина**.

- b) [Дмитрий, муж] Вы знаете я/ наверно/ запишусь на брейк. Скажите/ по каким он дням? [Анна, жен] Это **понедельник/ среда—семь часов вечера. А вторник/ четверг аа—это три часа дня**. Как вам удобно? [Дмитрий, муж] Давайте **понедельник**. В понедельник и в среду. [Разговор по телефону с администратором школы танцев // Из коллекции НКРЯ, 2015].

Olması gereken:

.....**По понедельникам и средам – в семь часов вечера. А по вторникам и четвергам – в три часа дня**. Как вам удобно? [Дмитрий, муж] Давайте в понедельник.

- с) – На этой неделе обязательно надо встретиться!
 – А **следующая неделя?** (olması gereken: **на следующей неделе**)
 – **Следующая неделя** я уже уезжаю (olması gereken: **на следующей неделе**)
- д) – На ком он женился? – не знаю, **какая-то иностранка** (olması gereken: **на какой-то иностранке**).
- е) – Вам платок **какой цвет?** – **Синий** (olması gereken: Вам платок **какого цвета? - синего**)
- ф) – В какой аудитории наша лекция? – **Двадцать вторая** (olması gereken: **в двадцать второй**)
- г) – В каком классе он учится? – **третий** (olması gereken: **в третьем**)

Konuşma dilinde çekimli formlardan ziyade sözcük türlerinin yalın halde kullanılmasına ilişkin bir diğer örnek de çekimli fiiller yerine fiillerin mastar halinde kullanılmasıdır:

- а) Он не решит эту проблему = Ему не решить эту проблему
 б) Лучше бы, чтобы ты меня не знал = Лучше бы тебе не знать меня
 с) Тебе не разубедить его = ты не разубедишь его

Dildeki yapıların sadeleşmesine ilişkin bir diğer örnek ise, yan cümleyi ana cümleye bağlama görevini üstlenen ve kullanım durumuna göre ismin hal çekimine giren “который” bağlacıdır:

- а) - Вчера ко мне подошёл студент третьего курса.
 - Кто?
 - который провалился на экзамене = тот, который...
- б) - Зайди к Наташе, спроси у неё.
 - К какой Наташе?
 - Ну которая у вас в офисе работает = к которой у вас в офисе работает

Çekimli yapıdaki farklı formlardan ziyade analitik yapıların dilde kullanımını zihinsel süreçte yaşanan dil ekonomisine örnek kullanımlardan bir tanesini oluşturmaktadır.

5) Bilgi akışı: Konuşma stili içerisinde sözlü iletişim yazılı iletişime oranla daha dinamik bir yere sahiptir. Sözlü iletişimde konuşmacı kendisi için öncelikli olan bilgiyi bir an önce karşısındakine iletme amacını gütmektedir bu nedenle sözlü iletişim sırasında öncelikli bilgiyi sözdiziminde ön sıraya koyarak öne çıkartır

(Kırlova 149). *Кто звонил? – Нина звонила (звонила Нина); Когда экзамен? – Понедельник (экзамен будет в понедельник); Что будешь на обед? – Суп (я буду суп)* vb. Bu ve benzeri sorularda iletişim için öncelikli olan konu ve odak ilişkisinde odak, cümlede öncelikli olarak dile getirildiği gibi analitik yapı kullanımlarının da genişçe yer ettiği gözlemlenmektedir. Odak, konuşma stilinde özellikle de sözlü iletişimde öncelikli olarak dile getirilirken, yazı dilinde ise tam tersi bir durum gözlenir. Krş.: *зима пришла / пришла зима*. Sözlü iletişimde özne her zaman başa gelir ve tonlama ile belirgin hale getirilir. Birinci durumda önemli olan eylem değil, isimle belirtilen sözcüğün ta kendisidir. Yazılı dilde ise ikinci durumda olduğu gibi, ifadedeki tüm sözcükler odağa bağlıdır. O.A. Kırlova, bu tip ifadeleri sıfır konulu ifadeler olarak kabul etmektedir: *пришла зима* (Kırlova18).

a) - Что ты ищешь?

- *Учебник по литературе не могу найти – Не могу найти учебник по литературе*

b) - Куда ты положила мои вещи?

- *при входе на тумбочке лежат – [твои вещи] лежат на тумбочке при входе*

Rusçanın özne + yüklem + nesne şeklindeki sözdizimi, yazılı dilden farklı olarak, sadece sözlü iletişim sırasında cümlenin sözdizimindeki düzenini özne+yüklem, nesne+özne (*зима пришла, жарко летом,*) şeklinde etkilemekle kalmamaktadır. Sözdizimindeki benzeri bir düzen değişikliği cins ve sayı açısından uyumlu sıralı sözcüklerin düzeninde de değişiklik gösterebilmektedir. Söylemde ifade edilen sıralı sözcüklerden belirleyici görevinde olan (zarf veya sıfat) ile belirlenen görevinde olan (isim) sözcüklerden hangisi yeni bilgi sunma açısından öncelikli sırada yer alıyorsa söz dizimi açısından o ifade de başta yer alır. Buna örnek olarak aşağıda verilen iki cümleyi karşılaştıralım:

a) [Респондент, жен, 83] *Профессор Лебедев этим занимался. Впоследствии я была у него на квартире в Ленинграде. Вот на этот завод СК я попала. Вот/ там 3 года проработала / и муж мой там работал. Потом его сюда перевели / и я так попала сюда. [Интервьюер, жен] Интервьюер. Это в каком году / в 38-м? [Биография (беседа лингвиста с информантом),*

b) [№ 0] *Нарисуйте портрет человека / которого это устраивает? [№ 4, жен, 40] У кого хорошая работа. [№ 6, муж, 57] Я при дембеле получил 1-*

комнатную квартиру. **Жена моя** вступила в кооператив. Мы обменяли 1-комнатную на 3-х с доплатой. Мне ещё не было и 30 лет. А сейчас себе это может позволить лишь тот / кто минимум получает 1000 долларов. [Беседа с социологом на общественно-политические темы (Самара) // Фонд «Общественное мнение», 2000

Her iki örnekte görüldüğü üzere konuşan için isimle belirtilen sözcük, aktarılmak ve belirtmek istenen bilgi açısından daha öncelikli kabul edildiği için belirleyicilerden önce gelmektedir. Belirleyicilerin konuşmacı için daha önde geldiği durumlarda ise, dil bilgisi kurallarına uygun olarak belirleyiciler niteledikleri ismin önünde yer alarak ifadede yer bulurlar:

а) [Рафаил, муж] Потом выяснилось / что в Берлине / вот / открыли площадь Котиковплац. Его имени / назвали и школу / которая там рядом находится. Сами немцы больше всего вспоминают / конечно / то / как они кормили людей / вот / из походных солдатских кухонь на перекрёстках / улицах в Берлине. **Моя жена** родилась там / в Берлине э... в сорок шестом году / а её старшую сестру / которая родилась в сорок пятом году / Надежда Петровна ездила рожать в Москву. [Углич. Д/ф из цикла «Письма из провинции» // Т/к «Культура». Д/ф из серии "Письма из провинции", 2008]

б) [Антипова Г.С., жен, 45] Учитывая что **мой муж** уже туда переехал и / мы всё-таки планировали / переезд в Россию. Ээ и я ещё раз обратилась в Башкирский / онкологический центр / и попросила / чтобы мне сделали повторную проверку. Ээ когда я уезжала / учитывая что / ээ я / предупредила Григория Петровича что я еду / он мне также порекомендовал / «Пройдите ещё раз проверку и постарайтесь / ну более обследоваться капитально получить все результаты / как можно ». [Допрос свидетеля защиты Антиповой на судебном заседании по делу Г.П. Грабового // Интернет, 2008

Özne + yüklem + nesne şeklinde olan Rusçanın sözdizimi yine konuşma stilinde fiil ve fiilden ötürü ismin hal çekimine giren sözcük özellikle de sözlü iletişimde fiilden önce gelebilir: *эту песню я знаю* (yazı dilinde *я знаю эту песню*); *мы в театр идем* (yazı dilinde *мы идем в театр*). Benzeri kullanımlar dilde geçmiş zamanda çekimli fiil ve fiilin mastar durumunun birlikte kullanıldığı söylemelerde de görülmektedir: *Я поговорить хотел* (krş.: *я хотел поговорить*); *Он поговорить пришёл* (krş.: *он пришел поговорить*); *Она просто помочь хотела*

(krş.: *она просто хотела помочь*); *ни с того ни с сего кричат начал* (krş.: *ни с того ни с сего он начал кричать*). Görüldüğü üzere fiilin mastar hali, bağlı olduğu fiilin çekimli halinden önce gelebilmektedir. Fiilin mastar hali esas olan eylemi belirli kılmakta fiilin çekimli hali ise, bu eylemin anlamsal değişikliklerine işaret etmektedir.

İletişimde öncelikli olan bilginin bir an önce dile getirilmesinin yanı sıra, belirli kılınmak bir diğer deyişle altı çizilmek istenen ifadenin yanına “öyle mi”, “değil mi” gibi onay anlamını veren “*да*” ya da “*нет*” soru sözcükleri getirilebilir: *он здесь учится, да?*, *она уже ходит да?*, *ты не идешь, нет?*, *не ушибься, нет?*. Soru sözcükleri, cümlelerin sonunda da yer alabildikleri gibi, zaman, kişi, yer, gibi anlamlarca belirli kılınmak istenen sözcükten sonra da kullanılabilir: *Ты завтра – /да/ пойдешь к врачу?/*; *Иван здесь / да / живёт?/*; *Это Мама /да?/ нарисовала картину vb.* Bu tip soru cümlelerinde aniden yükselen ve alçalan üçüncü tip tonlama kullanılır (Markova 39).

6) İfadecilik: Konuşma dili günlük hayatta diğer insanlarla iletişim kurmak için konuşurken kullandığımız resmiyetten uzak, samimi, doğal, dinamik bir dildir. İfadelerin canlılığı, kısalığı, anlatımdaki samimiyet konuşma dilinin özelliklerini oluşturmaktadır. Bu özelliklerin bir arada olması dilin yapaylıktan uzak doğal, plansız bir kullanıma sahip olduğunu, ifade açısından gücünü ortaya koymaktadır. Dış dünyaya ilişkin görüşlerimizi bize yakın olan insanlarla paylaşırken, duygu ve düşüncelerimizi aktarırken bunu samimi bir şekilde ortaya koyar, resmi ifadelerden kaçınılırız. Bunu yaparken de konuşma diline özgü sözcükleri yaygın bir şekilde kullanılırız. Dil araçlarımız söylem açısından dünyaya karşı olan bakış açımız, duygu ve değerlendirmelerimizi yansıtan sözcüklerle doludur. Örneğin, *жадный человек* yerine *жадина*, *мать* yerine *мамочка*, *большой медведь* yerine *большуций медведь* gibi. Bu sözcükler genel olarak günlük dilde tercih edilen dil araçları ile basit halk diline ait sözcükleri kapsamaktadır.

Konuşma dilinde söylemlerin canlı ve güçlü olması, diğer bir deyişle ifade gücünün ön plana çıkması, konuşmacının karşısındaki kişiye düşüncelerini en doğru ve etkili bir biçimde aktarmak istemesi ile ilintilidir. V.A. Markova bu duruma örnek olarak, “-*как дойти до банка?*” sorusunu vermekte ve “- *Это вам надо всё прямо, прямо, пока до перехода не дойдёте, а потом налево*” şeklinde bir cevap alınabileceği, burada tekrar edilen “*прямо, прямо*” ifadesinin dinleyiciye bilgiyi doğru aktarmak amacıyla, ifadeyi kuvvetlendirmek için yapıldığını, istenilen yere varmak için hiçbir yere sapmadan dümdüz yoluna devam etmesi gerektiği fikrini

benimsetmeye çalışmakta olduğunu savunmaktadır (Markova 40). Bu bağlamda ifadecilik burada duyguların aktarımı ile değil anlatım gücü ile bağlantılıdır.

İletişimde konuşmaya, anlatıma güç katan günlük hayatta kullanılan sözcükler, basit ifadeler, kalıplaşmış söylemlerin yanı sıra, çeşitli anlamlara bürünen olumsuz zamirler de konuşma dilinde aktif bir şekilde kullanılmaktadırlar. Çeşitli duyguları yansıtmada ve anlatımda güçlü birer araç olan olumsuz zamirler her hangi bir olay ya da kişiye yönelik bir tutumu belirtebildikleri gibi (*Он мне никто // Он никто // Она вообще никакая* vb.), herhangi bir duruma yönelik olarak ifade edilen anlatımı güçlendirmek için de kullanılabilir: (я после работы вообще никакая). Zamirlerin olumsuz zamirler olarak nitelendirilmiş olmaları herhangi bir duruma yönelik ortaya konan ifadenin her zaman olumsuzluk yansıttığı anlamına gelmemektedir: *а она ничего, симпатичная // фильм ничего, можно смотреть // Это нечто! Нам тоже надо попробовать!* Bu tip örneklerde olumsuzluk zamiri kullanılarak ortaya konan ifadelerin hepsi olumlu bir anlam taşımakla birlikte, anlatıma samimiyet ve dile de doğallık katmaktadır.

Değerlendirmeler

Biçembilim, canlı ve gelişen bir varlık olan dil ve konuşma arasındaki ayrımları, farkları hem yazılı ve hem de sözlü metinlerde görmemiz açısından son derece önemli olmakla birlikte, bir kişinin hem ana dilini hem de yabancı bir dilin özelliklerini yakından tanıması açısından ilgi çekicidir. Yabancı bir dil eğitiminde ve öğreniminde öğrenilen veya eğitimi verilen dilin dil bilgisinin yanı sıra, dilin kullanım özelliklerinin bilinmesi dilin özünün anlaşılması açısından gereklidir. Biçembilim Rusya Federasyonu'nda bulunan yüksekokullarda bilhassa lisans ve yüksek lisans programlarında okutulmakta, bu da sürekli olarak gelişen ve değişen, canlı bir varlık olan dilin anlaşılmasına ilişkin hem teorik hem de pratik amaçlara dayanmaktadır. Teorik açıdan öğrenciler dilin nasıl, nerede, ne şekilde kullanılmasını gerektiğini öğrenirken, pratik alanda ise hem yazılı hem de sözlü dilin kurallarına hâkim olma ve etkili ifade açısından dil araçlarının en iyi şekilde kullanma becerilerine sahip bireyler olarak yetişmektedirler. Eğitim sürecinde dilin farklı alanlarındaki biçemsel kullanımlarının yanı sıra, işlevsel biçembilime de hatırı sayılır bir yer ayrılmaktadır. Biçembilimin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınan işlevsel biçembilim kültür dilinin geliştirilmesi, Rus dili ve edebiyatı eğitimi ve dil çalışmaları açısından uygulama alanında önemli bir yere sahiptir.

Konuşma dili sadece sözlü ya da yazılı iletişimde karşımıza çıkmamaktadır. Edebi eser yazarları eserlerindeki kişilerin ya da işledikleri ortamın daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla kahramanların konuşma biçimlerini edebi dilden ayırarak konuşma diline yaklaştırmakta ve konuşma dilinin araçlarını kullanmaktadırlar. Bu açıdan da konuşma dilinin yapısal özelliklerinin iyi bilinmesi, orijinalinden okunan ya da çevirisi yapılan edebi eserlerin de daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Dil eğitiminde sadece dilin toplumsal yönünün değil, bireysel yönünün de var olduğunun hesaba katılması, dilin konuşma gibi diğer türlerinin de dikkate alınması ve dil eğitiminin bu doğrultuda gerçekleştirilmesi öğrenilen hedef dilin daha iyi anlaşılmasını sağlamakla kalmayacak aynı zamanda uygulamada daha iyi olunmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015.
- Belçikov, Yuri. *Praktičeskaya stilistika sovremennogo russkogo yazıka*. Moskva: AST-PRESS KNİGA, 2012.
- Çalışkan, Adem. “Üslup ve Üslupbilim üzerine-1: İlk Belirlemeler.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.7.34 (2014): 29-52.
- Doğan, Gürkan. “Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış.” *Dilbilim Araştırmaları* (1994): 195-205.
- Korkmaz, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2003.
- Krılova, Olga. *Lingvističeskaya stilistika. Kniga I. Teoriya*. Moskva: Vıssaya škola, 2008.
- Kojina, Margarita, Lilia Duskaeva ve Vladimir Salimovski. *Stilisika Russkovo yazıka*. Moskva: Flinta, Nauka, 2014.
- Martinet, Andre. *İşlevsel Genel Dilbilim*. Çev: Berke Vardar. İstanbul. Multilingual, 1998.
- Markova, Valentina. *Stilistika russkogo yazıka*. Moskva: Lenand, 2016.
- Panov, Mihail. “O stilyah proiznoşeniya (v svyazi s obşimi problemami stilistiki)” // *Panov M.V. Trudı po obşemu yazıkoznaniyu i russkomu yazıku*. T.I.M.: YSK, 2004: (103-136).

Rozental, Ditmar. *Spravonik po russkomu yazıku. Praktieskaya stilistika*. Moskva: OOO İzdatelstvo Oniks, 2011.

Skvortsov, Lev. *Teoretieskie osnovı kulturu rei*. Moskva: Nauka, 1980.

Vinokur, Grigori. "O zadaah istorii yazıka." // *İzbrannie raboti po russkomu yazıku*. M. (1959): 207-226.

Zemskaya, Elena. *Russkaya razgovornaya re. Lingvistieskiy analiz i problemi obueniya*. Moskva: Russkiy yazık, 1979.